

СОЮЗНИЦЬКІ СТОСУНКИ

НАЙКРАЩЕ ПЕРЕВІРЯЮТЬСЯ ЧАСОМ І СПРАВАМИ

«ПРИДНІСТРОВСЬКИЙ СЦЕНАРІЙ»

ДЛЯ КРИМСЬКОЇ НАУКИ

КРИМСЬКА СВІТЛИЦЯ

ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНА УКРАЇНСЬКА ГАЗЕТА

№ 24
16.06.2017

www.svitlytsia.in.ua

I AM UKRAINE. I LOVE FREEDOM

Нещодавня травнева експедиція 250 студентів зі спільноти Української академії лідерства (УАЛ) до країн Євросоюзу стала безпрецедентною подією до 25-річчя дипломатичних відносин України з країнами ЄС. Відтак наймасштабніша в історії незалежної України місія юної культурної дипломатії відбулася. Цікаво, що серед них були й юні кримчани. Адже нині в УАЛ навчаються 4 студенти з Криму, крім того, для двох їхніх наставників – Крим та кож Батьківщина.

ІГОР ГАЛУЩАК

«Експедиції на зразок цієї, на мою думку, – чудовий приклад того, як Україна може розповісти про себе. Важко уявити кращих дипломатів для країни, ніж ці яскраві молоді люди. Нам дуже приємно, що наша країна опиняється на їхньому радарі, – зазначає Люк Якобс, Надзвичайний і Повноважний посол Бельгії в Україні. – Ця співпраця вигідна для обох країн».

Якби ж враження кожного учасника можна було ви-

МОЛОДІ ЛІДЕРИ

класти на папері, мабуть, вийшла би ціла бібліотека, якою пишався би будь-який навчальний заклад. У чому секрет успіху згаданої експедиції? Які її основні підсумки? Як вплинула мандрівка на учасників і на мешканців країн ЄС, з якими зустрічалися студенти УАЛ? Чому важливо розповісти Європі про Україну та яким чином? Своїми роздумами та висновками поділилися, зокрема, й кримські учасники проекту.

Ось, до прикладу, історія студентки Лукії Квич з Української академії лідерства (Львів): «У березні 2014-го я з мамою, сестрами та братом змушена були покинути Севастополь. А через три дні, після обшуків та, на щастя, нетривалого арешту, потай виїхав і мій батько, котрий тоді був парохом громади УГКЦ у м. Севастополі і головним капеланом ВМС ЗСУ. І, отримавши призначення нового місця служіння нашого батька,

моя сім'я оселилася у м. Тернополі. З 2008 р. за сприяння экс-голови Союзу українців Севастополя, пані Богдани Процак я стала членом НСОУ «Пласт». Дуже цим нині пишаюся. Адже ще у Севастополі зрозуміла, як це важливо – любити свою Батьківщину, її мову і традиції, незважаючи на те, де ти живеш. А про Академію лідерства я дізналася від товарища мого батька і вирішила стати її студенткою. Я щаслива, бо, незважаючи на

труднощі, пов'язані з закінченням 11 класу та подальшим вступом, тут я знайшла багато чудових талановитих друзів, які завжди допоможуть і підтримають. Від мандрівки до Європи, якщо чесно, не знала що очікувати. Але, слухаючи розповіді бельгійців, нідерландців, я зрозуміла, що головне бути вільним, відвертим, амбітно та натхненно створювати та втілювати в життя свої плани. А головне – любити свою Батьків-

щину. Щиро вірю, що, подолавши тяжкий шлях, наша держава стане справжнім центром Європи! І ми, молоді лідери, докладемо максимум зусиль, щоб увесь світ дізнався, що Україна – незалежна, суверенна та процвітаюча держава!».

Ось ще одна історія Мустафи Бекірова з УАЛ (Київ):

«Я переїхав з Криму до Дрогобича три роки тому. Коли ми виїжджали з Криму, тато сказав мені: «Ми виїхали заради тебе! І зараз я відкриваю для тебе цілий світ можливостей, де ти можеш розвиватися». Я повинен наполегливо вчитися, адже тим самим воюю за Крим. А поїздка в ЄС була вкрай корисною для мене. Адже у мене є мрія – збудувати в Україні культурну «Швейцарію». Академія допомогла мені сформувати з цієї мрії ідею, а експедиція в Європу дозволила сформувати з ідеї проект. Це має бути зовсім інше суспільство, – побудоване на цінностях, повазі та толерантному ставленні до різних етнічних меншин, збереженні культурної спадщини. Я поставив собі за мету – збудувати українську політичну націю, бо Україна – це багатонаціональна країна, і тільки разом пліч-о-пліч ми збудуємо модерну Українську державу».

ФОТО: ІГОР ГАЛУЩАК

СОЮЗНИЦЬКІ СТОСУНКИ НАЙКРАЩЕ ПЕРЕВІРЯЮТЬСЯ ЧАСОМ І СПРАВАМИ

Останніми днями я частенько згадую один з осінніх вечорів 1988 року, коли відомий письменник Станіслав Тельнюк порадив мені звернути свої погляди на південь, у бік Криму. Мовляв, Литва та Естонія, куди українці частенько почали їздити, від нас нікуди не дінуться. Уже є маса зв'язків, які можна успішно розвивати. А ось українсько-кримськотатарські стосунки лише на стадії становлення, бо ми понад сорок років абсолютно не контактували з цим народом. Кримським татарам наша підтримка точно знадобиться! Як і нам не зашкодить їхнє дружнє сприяння. Бо призупинити асиміляцію українців в умовах Криму буде вкрай складно. Станіслав Тельнюк володів «арко-дужним» переписанням до народів (за Тичиною) і був великим оптимістом.

СЕРГІЙ ЛАЩЕНКО

Мабуть, не помилюся, коли скажу, що в Україні є сотні тисяч стихійних татарофілів. А може, й мільйони. Найчастіше, це люди, які не надто добре знають кримські реалії. Їхнє татарофілство базується на співчутті до корінного народу і на твердій упевненості, що кримські татари так само щиро сприятимуть нам у Криму. В чомусь вони мають рацію, бо в наших стосунках було і є чимало доброго. Але не можна сказати, що ідеальним та вивіреном був кожен крок. У кримських татар було чимало претензій до держави, яка їм мало допомагала. Але хіба вона кримським українцям допомагала більше? Скажіть їм це, і вони лише сумно посміхнуться... Українці півострова з часом почали розуміти, що настільки тісних і взаємовигідних контактів з кримськими татарами, на які вони спочатку розраховували, також не буде. Легко можна пояснити недовіру кримських татар до Укра-

Архієпископ Сімферопольський і Кримський УПЦ КП Климент і Мустафа Джемілев біля пам'ятника Петру Григоренку у Сімферополі

ФОТО З ВІДКРИТКИ ДЖЕМІЛЕВА

їнської держави. Прикро, що ця недовіра нерідко поширюється на всю титульну націю. І була ще така позиція: Крим – земля наших предків. Це – наше, святе... Тому можете нам допомагати, але повчати, підказувати щось – Боже борони! На тому й стояли. Кримські татари займалися переважно своїми справами, не надто цікавлячись станом українства. Такий підхід підкорював і позиції українських активістів: «Ми у Криму самі. Не потрібні ні Києву, ні згуртова-

ним і пасіонарним кримським татарам...». У реальному житті траплялося, що батько-галичанин займав десь там у Тернополі традиційно антиімперську і протатарську позицію, а його син, який переселився до Криму, вже не розділяв на всі сто батькового оптимізму. Бо знав, що факторів, які впливають на стан кримського українства, багато, а не лише два: хороші кримські татари та погані нащадки російських кадебістів. Ні, все значно складніше. І події весни 2014

Факторів, які впливають на стан кримського українства, багато, а не лише два: хороші кримські татари та погані нащадки російських кадебістів. Ні, все значно складніше. І події весни 2014 року показали, що чимало кримських росіян зробили проукраїнський вибір. Воюють на сході не в меншій кількості, ніж кримські татари. Тому і одні, і другі нам не чужі

року показали, що чимало кримських росіян зробили проукраїнський вибір. Воюють на сході не в меншій кількості, ніж кримські татари. Тому і одні, і другі нам не чужі.

Хто з українців може сказати, що не поважає Мустафу Джемілева? А кому не подобається співачка Джамала? Хіба що безнадійним ватникам... Їх сприймають як справжніх кримських татар і як твердих політичних українців. А ще кожен майданівець назвав би своїм братом підприємця Мустафу Османова з Чорноморського, який під стелою щодня за власний кошт годував сотні протестувальників. І все ж... Попри те, що таких світлих людей чимало, для політизованих кримських татар загалом характерна певна замкнутість.

Лише офіційні стосунки. А українці прагнуть більшої щирості, відкритості... Впливають і настанови, сформовані старшим поколінням кримців: «В українців і держави своєї не було, а ми мали таку потужну!». Тому як велика несправедливість сприймається пропозиція стосовно повернення Криму статусу області. Мається на увазі громадська ініціатива кримчанина, активіста руху «Євромайдан-Крим» Сергія Мокренюка. Реакція деяких кримських татар на ініціативу українського активіста відштовхнула навіть тих українців, які були стійкими прихильниками кримськотатарської автономії. Чіпляння ярликів, образи, розмова з позицій «старшого» брата... А на що сподіватися кримським українцям у разі відновлення кримськотатарської автономії? Якщо навіть з таких, як Мокренюк, можна при бажанні зробити московського агента? Я не кажу, що Кримська область – ідеальний варіант. Але й не вважаю ворогами тих, хто таке пропонує. Намагаюся вислухати їхні аргументи. Якщо не помилюся, сам Мустафа Джемілев свого часу пропонував такий варіант, як перехідний етап на шляху до кримськотатарської національної автономії. Але тоді ця ідея не знайшла свого розвитку.

Про те, що Крим має бути кримськотатарською автономією у складі єдиної України, я багато писав ще у 1990 році. Однак і нинішню ініціативу Мокренюка категорично, як щось антитатарське, не сприймаю. Скоріше, це радикально антимосковський хід. До того ж після обговорення в соцмережах вищезгаданої ініціативи стало зрозуміло: яким би протатарським не був курс України, лише це одне не гарантуватиме спокою на півострові. Тому перед нами постає серйозне домашнє завдання стосовно шляхів повернення Криму і його подальшої долі.

Думається, у такі переломні моменти вирішальною є саме взаємна довіра. Компроміси і поступки повинні бути з обох боків. Нині ж чуємо лише претензії в один бік, в бік України, влади, українських політиків, проукраїнських активістів...

З перших років електрифікації півострова електрична станція була головною складовою кримської енергетичної галузі. А вже нафтогазовий сектор енергетики у Криму став розвиватися лише у 70-ті роки минулого століття. Відомо, що перше кримське природне родовище газу було відкрито у листопаді 1960 року, а підготовку Глібовського газоконденсатного родовища до експлуатації провели у 1966 році. Промисловий видобуток газу в Криму розпочали у 70-ті роки минулого століття.

ПЕТРО ВОЛЬВАЧ

Отже, електрична енергія, яка вироблялася на місцевих теплових електростанціях, до війни була основним джерелом розвитку кримської економіки і функціонування всього господарського комплексу. Тому енергозабезпечення у Криму завжди було найбільш проблемною.

Відомо, що перша кримська електростанція, яка була побудована у Сімферополі в 1896 році, могла забезпечити освітлення лише місцевого театру та кількох прилеглих до нього центральних вулиць. На початок 1911 року в Сімферополі, за даними фабричної інспекції, нараховувалося 25 промислових підприємств (5 консервних заводів, механічний завод, 4 тютюнові та 2 столярні фабрики, 4 млини, 6 друкарень, ремісничі майстерні, кілька хлібопекарень і пральня). Їхню роботу забезпечували дві невеликі електростанції. Вони були збудовані не без участі іноземних інвесторів.

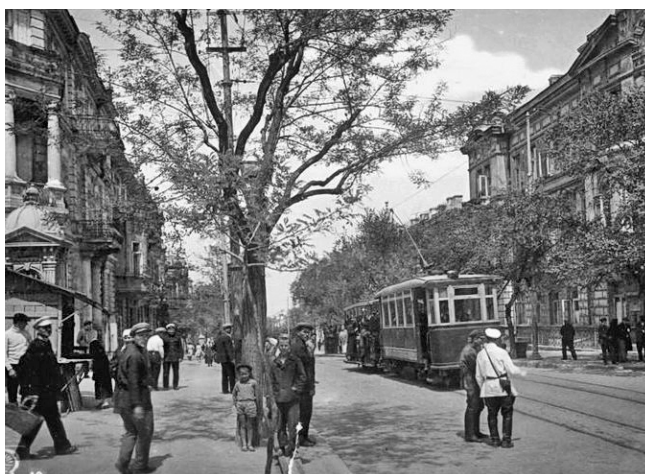
Упродовж майже 30 років Сімферопольська управа вела безплідні та безуспішні розмови про будівництво у місті трамвайної мережі. Її, як і у Севастополі, мала жити місцева електростанція. А вже сімферопольськими вулицями, більшість з яких не мали твердого по-

ЯК ЦЕ БУЛО...

Трамвай на перехресті проспекту Кірова та вулиці Гоголя у Сімферополі

ДЖЕРЕЛА ЕНЕРГІЇ ПІВОСТРОВА

Трамвай у Севастополі

криття, снували цілі ватаги кінних перевізників. Улітку кінні екіпажі (їх у провінційному місті було майже 500) з хвацькими перевізниками здійснювали хмари куряви та ід-

Ще наприкінці XIX століття ситуація з електрифікацією «города русской славы» Севастополя міським транспортом була катастрофічною. Електрифікації потребувала і вся інфраструктура Чорноморського флоту. Російська імперія, яка витрачала величезні кошти на утримання найбільшої у світі агресивної армії, виявилася не спроможною електрифікувати Севастополь та облаштувати міські вулиці і забезпечити місто хоч якимось транспортом

кого пилу. А у негоду вулиці губернського міста С. перетворювалися у суцільну багноку та непролазне болото. Дістатися з вокзалу або міських околиць центру міста було досить проблематично. Тож місто потерпало від бездоріжжя та надійного транспортного зв'язку. Наводити транспортний лад у губернському центрі наважилися бельгійські інвестори-консультанти. Вони проклали спочатку одну трамвайну колію від вокзалу до центру міста. Стрімкий розвиток промислових підприємств у Сімферополі на початок 30-х років та збільшення міського населення спонукало владу прокласти від залізничного вокзалу до околиць і центру ще

вулиці і забезпечити місто хоч якимось транспортом.

Історичні документи свідчать, що першу електростанцію у Севастополі збудували лише у 1897-1899 роках. Тоді ж у місті з'явилася і перша трамвайна колія. Після закінчення громадянської війни у 1921 році запрацювала міська електростанція та електростанція Морського заводу. В липні 1922 року дала струм Балаклавська, а у вересні 1923 року стала до ладу Північна електростанція. Наявність у місті кількох електростанцій дозволила створити у 1923 році міський трест «Електротранс», пізніше він був перетворений на «Крименерго».

Ще на початку XX ст. Ялта освітлювалася гасовими ліхтарями і користувалася водою, збудованим ще у середньовіччі. Будівництво більш потужного водогону завершилося у 1898 році, а каналізацію у Ялті частково облаштували у 1886 році. Невелику міську електростанцію побудували лише у 1904 році. Потужність її двигунів становила 700 кінських сил. Алушта й більшість південнобережних селищ до 1914 року також освітлювалися гасовими ліхтарями. Потужності місцевої ялтинської електростанції не вистачало навіть для освітлення всього міста.

Для покращення енергозабезпечення Південного берега, перш за все Ялти, уже в перший рік передачі Кримської області Україні, українська влада порушила питання перед «кримською» про будівництво в Ялті двох підстанцій з напругою 36 кВ у Гурзуфі та Алушті. Феодосія забезпечувалась електроенергією керченськими електростанціями.

Для покращення енергозабезпечення Кримської обл. проектом постанови Ради міністрів СРСР та ЦК КПРС «Про заходи по подальшому розвитку сільського господарства, міст та курортів Кримської області Української РСР», підготовленої невдовзі після входження Кримської області в Україну, передбачалося:

- збільшити будівництво Ново-Кримської ДРЕС (мабуть, у Сімферополі) потужністю до 100 тис.

кВт з введенням першої черги у 1956 році;

- завершити розширення ДРЕС № 1 і ввести в експлуатацію котлів № 4 – у першому кварталі, генератора № 3 та котлів № 5, 6 у IV кварталі 1955 р.

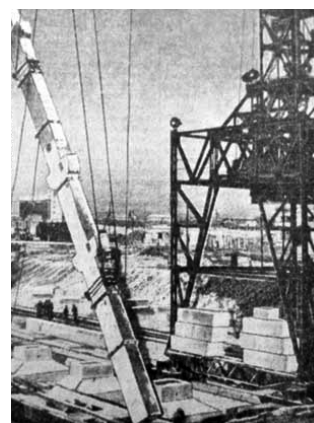
Крім того, союзний уряд зобов'язав Міністерство електростанцій та електричної промисловості розробити проект та ввести в експлуатацію лінії електропередачі Керч – Феодосія – в 1956 році і Сімферополь – Феодосія – в 1957 році.

У наступні роки Україна істотно покращила електрозабезпечення півострова. Так, із завершенням будівництва Каховської ГРЕС у 1962 році ввели в експлуатацію ЛЕП 220 кВТ Каховка – Джанкой ОРУ Сімферопольської ДРЕС. Вона зв'язала кримську енергосистему з об'єднаною енергосистемою півдня країни.

Майже тоді (1962-1965 рр.), тобто у перші роки перебування Криму в складі України, були введені в експлуатацію: ЛЕП 220 кВТ Джанкой – Феодосія, ЛЕП 110 кВ: Саки – Євпаторія, Старий Крим – Судак, Старий Крим – Планерське, підстанція 220 кВ Джанкойська та підстанція 110 кВ – Мойнаки, Донузлав. Упродовж 2003-2011 років ЛЕП Сімферополь – Севастополь була переведена з напруги 220 кВ на 330 кВ.

Перед захопленням Криму Російською Федерацією у лютому 2014 року кримській електромережі було передано понад 6,3 млрд. кВт електроенергії, з них понад 5,0 млрд. надійшли з материкової України. Основні обсяги використаної електроенергії покривалися за рахунок перетоків (від Запорізької ТЕЦ, Запорізької АЕС та з енергосистеми Миколаївської області) чотирма високовольтними лініями електропередачі.

Таким чином, економіка Кримського півострова може повністю функціонувати лише при електричному забезпеченні з материкової України. Лише деокупація Криму може раз і назавжди вирішити дві найбільш проблемні півострова – забезпечення його водою та електроенергією.

Початок будівництва Сімферопольської ДРЕС (нині – ТЕЦ), 1956 рік

На початку червня Президент України Петро Порошенко підписав закон № 2026-VIII про забезпечення права на вищу освіту для мешканців окупованих територій, спрямований на створення додаткових можливостей щодо вступу на навчання до ВНЗ. Згідно з цим документом, прийом абітурієнтів з Криму і зони АТО до вишів на території Запорізької, Миколаївської, Одеської та Херсонської області здійснюється на конкурсній основі за результатами вступних випробувань у межах устанавлених квот – обсягом 1000 місць державного замовлення.

СЕРГІЙ КОНАШЕВИЧ

На ухвалення цього закону відреагували як у російському уряді, так і в кримському окупаційному «керівництві». Заступник голови комітету Держдуми РФ з питань освіти і науки, колишній головний санітарний лікар Росії Геннадій Онищенко заявив, що підтримка кримської молоді з боку України є «елементом гібридної війни, частиною системної планової роботи з розхитування ситуації у Криму, яку проводять господарі Порошенка з ЦРУ». «Депутат» російського парламенту від Севастополя Дмитро Белік запевняє: кримським абітурієнтам не треба здобувати освіту в українських вишах, бо їм там «прищеплюватимуть ненависть до Росії». За його словами, надання преференцій кримчанам під час вступу до українських ВНЗ – «не більше, ніж провокація, спрямована на дестабілізацію громадської думки у кримському регіоні, зокрема серед молодого покоління». У кримській «державній раді» українські рішення щодо вищої освіти

Презентація «КФУ» у В'єтнамі. Квітень 2017 р.

РЕАЛІЇ ЖИТТЯ

«ПРИДНІСТРОВСЬКИЙ СЦЕНАРІЙ» ДЛЯ КРИМСЬКОЇ НАУКИ

Олімпіада з російської мови серед іноземних студентів «Кримської медичної академії КФУ». 24.03.2017 р.

для кримчан назвали «заходом, покликаним спровокувати відплив молоді з півострова», однак висловили переконання, що це «чергова маячня, яка так і залишиться на папері». Те саме, хіба що в різних варіаціях, не раз повторили різноманітні кримські «експерти», які називають навчання у Криму «пріоритетним для багатьох громадян України» (!).

«ПЕРСПЕКТИВИ» ВИХОДУ НА МІЖНАРОДНИЙ РІВЕНЬ

З особливою пристрасстю «громадські діячі» окупованого Криму переймаються долею Таврійського національного університету (ТНУ) ім. В. І. Вернадського, який через анексію півострова Росією був змушений відновлювати свою ді-

яльність у Києві. Зокрема, у грудні 2016 р. кримські «редакції» російських ЗМІ називали відроджений ТНУ «фейковим», ґрунтуючись на коментарях Олександра Форманчука – кримського політолога, який на той час обіймав посаду «директора департаменту міжнародної діяльності» «Кримського федерального університету» (КФУ). За його словами, деякі студенти, котрі після окупації Криму Росією перевелися або вступили до вишів на материковій Україні, у 2016 р. повернулися додому – мовляв, через незадоволення якістю пропонованої освіти. Справді, така тенденція є, однак вона має різні передумови. Хтось іде назад до Криму з особистих міркувань, хтось – піддавшись впливу батьків і родичів. Однак у більшості випадків причиною повернення української молоді на окуповані території є суто

матеріальний аспект: не завжди студент із кримською пропискою може знайти прибуткову роботу, щоб забезпечити себе, а батьки звичайно не можуть допомогати йому матеріально через складнощі з переказом коштів до материкової України. При цьому варто

Починаючи з весни 2014 р., у Криму закривалися міжнародні освітні та навчальні заклади, а їхні працівники, за умови наявності громадянства країн, з якими РФ має ускладнені стосунки, були змушені залишити півострів. У тому ж ТНУ до окупації діяли програми з ВНЗ 12 країн світу. Зараз міжнародне наукове співкування, зокрема в рамках обмінів і досліджень, унеможливлене для кримських «вишів», дипломи яких визнаються хіба що в РФ та її «спутниках» на кшталт тієї ж Абхазії чи «ПМР»

вказати, що деякі хлопці не повертаються до Криму через небажання служити в окупаційній армії.

Тим часом у Криму для місцевої вищої школи малоють розлогі перспективи виходу на міжнародний рівень. Наприкінці 2016 р. у «КФУ» заявили, що на їхньому рахунку – укладені угоди про співпрацю з вишами та освітніми організаціями Китаю, Австрії, Казахстану, В'єтнаму, Португалії, Греції, Ірану та... контрольованої терористами самопроголошеної «Донецької народної республіки» («ДНР»), і додатково розглядаються варіанти співпраці з низкою вишів Туреччини, Литви, Німеччини, Білорусі та... України (!). Також було повідомлено, що в «університеті» станом на кінець 2016 р. навчалось понад 3000 студентів з 50 країн: з них 952 з України (?!), 804 з Індії, 474 з Узбекистану, 116 з Нігерії та 101 з Йорданії. За показником кількості іноземних студентів «КФУ» будімо посідав на той час «четверте місце серед російських вишів». Під час грудневої прес-конференції було зазначено, що кількість іноземців, які бажають навчатися в «університеті», «перевищує можливості вишу», однак її зростання стримується західними санкціями, через які виникають проблеми, зокрема, з міжнародними переказами коштів. Складнощі з визнанням дипломів «КФУ» за кордоном було названо «тимчасовими труднощами, які не мають критичного значення».

«ОРІЕНТУЙМОСЯ НА ВИШІ СХІДНИХ КРАЇН...»

Раніше, у червні 2016 р., у Громадській палаті РФ переймалися тим, що кримським студентам через світове невизнання Криму «частиною Росії» не вдається реалізувати укладені ще «за України» угоди про закордонне стажування. «Вирішувати проблему» пропонувалося через виші Москви: з цією метою передбачалося надання кримській

молоді тимчасової реєстрації у російській столиці. Однак того ж року було повідомлено, що пільги, квоти та окремі вступні випробування для випускників з Криму, які Росія надавала ще у 2014-2015 рр., будуть скасовані у 2017 р. Відтепер ставати абітурієнтами російських вишів кримчани можуть лише на загальних підставах.

У жовтні 2016 р. «директор» створеної на базі знищеного ТНУ «Таврійської академії» Ігор Воронін переконував, що після закінчення навчання у «КФУ» можна влаштуватися на роботу за кордоном: мовляв, такі приклади вже є. Проте він зазначив, що випускники кримських вишів потрібні передусім у країні, яка майже єдиною визнає їхні дипломи, – у Росії: «Чому ми себе порівнюємо з Заходом, якщо зараз вектор російської геополітики зробив оберт на 180 градусів на Схід? Орієнтуймося на вищі східних країн – там запитань до дипломів КФУ взагалі не буде, я вас запевняю. До того ж у нас величезна країна: невже місце застосування праці в нас так мало, що ми весь час кудись прагнемо?». Дивна позиція: як не в двері, то в вікно намагати пролізти з юридично нікчемними документами про вищу освіту, виданими на окупованій території, до західних країн і виявляти при цьому бажання співпрацювати зі східними. До того ж у «КФУ» навіть проводяться семінари з питань визнання іноземної освіти і кваліфікації.

ВЗАЄМОДІЯ «УНІВЕРСИТЕТІВ» «РОСІЙСЬКИХ ФОРПОСТІВ»

Ціна міжнародним планам кримської «вищої школи» остаточно з'ясувалася 18 квітня, коли до Сімферополя з невизнаної «Придністровської Молдавської Республіки» («ПМР») прибула делегація «Придністровського державного університету» («ПДУ»), щоб підписати угоду про співпрацю з «КФУ» та Чорноморською філією Москов-

«Ректор КФУ» Сергій Доніч і старший викладач «ПДУ» Олександр Ватаман під час підписання угоди про співпрацю між «КФУ» і «ПДУ». Сімферополь, 18.04.2017 р.

«Придністровський державний університет» ім. Т. Г. Шевченка у «столиці ПМР» Тирасполі

ського державного університету (МДУ) ім. М. В. Ломоносова (Севастополь). «Ректор» окупаційного «федерального вищу» Сергій Доніч запевнив, що підписаний «документ» дозволить розпочати низку заходів, спрямованих на розвиток різних сфер університетського життя. На його переконання, взаємодія «університетів» російських колоній «допомагає влитися до великої російської освітньої родини» – особливо з урахуванням того, що «чимало інтересів, традицій і позицій вишів схожі між собою». У свою чергу, старший викладач кафедри політології «ПДУ» Олек-

сандр Ватаман зробив цікаву заяву – виявляється, вищі школи Криму і Придністров'я взаємодіють «дуже давно». Втім, ТНУ ім. В. І. Вернадського навряд чи співпрацював з тираспольським «університетом» до «кримської весни». Вочевидь, для «викладача» з Придністров'я «давнина стосунків» вимірюється періодом російської окупації Криму, про що можна зробити висновок з його промови: «Наші виші пройшли нелегкий шлях становлення з честю й гідністю. І зараз, на новому етапі існування КФУ і ПДУ, ми можемо говорити про спільні дослідницькі проекти, обмін досві-

дом організаційно-правової побудови праці навчального закладу та студентсько-викладацький обмін».

«Незалежність» «ПМР» була визнана тільки подібними до неї «республіками» Нагірного Карабаху («НКР»), Абхазії та Південної Осетії наприкінці 2006 р. Ідеологи «русского міра» не приховують: майже всі ці «державні утворення» є «російськими форпостами», що стримують міжнародну інтеграцію країн, на території яких перебувають. Такої думки, зокрема щодо Придністров'я, дотримується Олександр Дугін, який ще влітку 2014 р. за заклик «українцев

У жовтні 2016 р. «директор» створеної на базі знищеного ТНУ «Таврійської академії» Ігор Воронін переконував, що після закінчення навчання у «КФУ» можна влаштуватися на роботу за кордоном: мовляв, такі приклади вже є. Проте він зазначив, що випускники кримських вишів потрібні передусім у країні, яка майже єдиною визнає їхні дипломи, – у Росії...

убивать, убивать и убивать» був звільнений з МДУ, де очолював кафедру соціології міжнародних відносин. Під час візиту до «ПДУ» в квітні 2016 р. він заявив, що розглядає «ПМР» як «авангард боротьби за право спільнот і народів іти своїм незалежним шляхом». За кілька днів у тому ж місці подібні переконання висловив дослідник «ПМР» Олександр Сергеев, який вважає «республіку» «однією з найважливіших складових забезпечення безпеки РФ» та «фортецею, що стримує поширення зони впливу США та Північноатлантичного альянсу на Схід». На думку Сергеева, якби не придністровський «форпост», то у НАТО вже давно була б Україна. Подібний «форпост» Росія для «закріплення успіхів» у 2014 р. створила у Криму.

«АСОЦІАЦІЯ УНІВЕРСИТЕТІВ НОВІТНІХ НЕЗАЛЕЖНИХ ДЕРЖАВ»

Ще у 2000 році «ПМР», «НКР», Абхазія та Південна Осетія об'єдналися у «співдружність невизнаних держав». «Офіційні представництва» двох останніх «республік» діють у «ПМР», і навпаки. До речі, громадянином і «повноважним представником» Абхазії у Придністров'ї є Олександр Ватаман, який у квітні презентував «ПДУ» у Сімферополі. Між чотирма зазначеними територіальними утвореннями працює «асоціація університетів новітніх незалежних держав», вступити до якої мають наміри деякі «виші» на територіях,

підконтрольних бойовикам «ДНР» і «ЛНР». Між іншим, після весни 2014 р. місця викладачів, котрі виїхали з Криму на материкову Україну, як біженці зайняли приїжджі з ОРДЛО, що заявляли про свої наміри «ламати молодь через коліно, щоб вибити з неї українство». До того ж адміністрація кримських ВНЗ приймала на навчання студентів з території, захоплених бойовиками, за «документами», виданими «міністерствами освіти» терористичних «народних республік».

Серед напрямів взаємодії, які під час підписання угоди про співпрацю обговорювали представники «КФУ» та «ПДУ», особливою увагою було приділено таким: підвищення кваліфікації для співробітників університетів (у тому числі за посередництвом вебінарів), взаємна участь у конференціях і збірниках наукових праць, надання квот на навчання студентів і співробітників, спільна реалізація розроблених проєктів і програм. Підписані угоди запевнили, що вона «відповідає міжнародній практиці» – вочевидь, у російському її розумінні.

Починаючи з весни 2014 р., у Криму закривалися міжнародні освітні та навчальні заклади, а їхні працівники, за умови наявності громадянства країн, з якими РФ має ускладнені стосунки, були змушені залишити півострів. У тому ж ТНУ до окупації діяли програми з ВНЗ 12 країн світу. Зараз міжнародне наукове спілкування, зокрема в рамках обмінів і досліджень, унеможливлене для кримських «вишів», дипломи яких визнаються хіба що в РФ та її «супутниках» на кшталт тієї ж Абхазії чи «ПМР». Навряд чи кримські викладачі та студенти могли мріяти про таке «щастя» ще, скажімо, у 2013 р., проходячи стажування чи додаткове навчання у провідних державах світу. Втім, доки Крим через російську окупацію вирваний із цивілізованої міжнародної спільноти, такий стан речей для нього, на жаль, буде незмінним.

Шлях, що поєднував Україну та Кримське ханство, був чорним від сліз бранців і білим від солі, яку століттями возили з Криму наші чумаки. Про сіль історії, Криму та України, про чумацтво як рух, як явище, що століттями єднало півострів з материковою Україною, – варто згадати.

**ВАЛЕРІЙ
ВЕРХОВСЬКИЙ**

БІЛА СМЕРТЬ ЧИ УМОВА ЖИТТЯ?

Сіль іноді називають «білою смертю». Сполука натрій-хлор є отруйною, вона мала б потрапити у список заборонених у Європейському Союзі харчових добавок. Але річ у тому, що атоми натрію та хлору в молекулі солі іонізовані й це перетворює отруту на життєво важливу речовину.

Деяким тваринам сіль категорично протипоказана, а іншим (великій рогатій худобі), навпаки, дуже корисні «лизунці» – брикети солі.

Сіль є природним консервантом; у давні часи єдиним способом зберігати харчі, особливо це стосувалося м'яса та риби у теплу погоду, було соління та копчення. Сіль важлива для життєдіяльності організму людини: помірне вживання регулює осмотичний тиск, водобмін, активізує діяльність ферментів; шлункова кислота – це соляна кислота, і брак солі негативно впливає на травлення.

Тому сіль була стратегічною сировиною минулих сторіч і коштувала вельми дорого. Сіль у нас здавна видобували на Західній Україні. До речі, людей, котрі варили сіль, називали «зваричами» (звідси походить і відповідне прізвище).

ТУЗ – ЗНАЧИТЬ СІЛЬ

Кримська сіль відома здавна, мито на сіль, було, приносило половину надходжень до скарбниці Кримського ханства, тому українські чумаки завжди

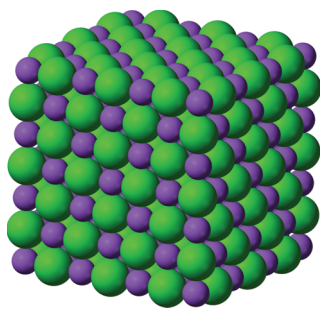

Сучасний соляний промисел на озері Сасик у Криму

ОТРУТА, БЕЗ ЯКОЇ НЕМОЖЛИВЕ ЖИТТЯ: ІСТОРІЯ КРИМСЬКОЇ СОЛІ

Сільпром (Крим-елі)

Модель молекули солі

головним чином це озера Ас і Тузла.

На озері Тузла видобували сіль найвищого ґатунку, яку, власне, й вивозили чумаки. Тузла – означає «солоне», від тюркського слова «туз» (сіль). У наш час видобуток солі з перекопських озер припинився через їхне опріснення внаслідок надходження прісної води Північно-Кримського каналу. А потім естафета перейшла до уславленого кримського Сільпрому, що на Арабатській стрілці, – видобуток

були бажаними гостями у Криму. Сіль у Криму з моря не отримували, а видобували з озер перекопської групи,

там занепав у 1990-ті роки. Проте на озері Сасик нині видобування рожевої солі розгорнулося на повну. Її продають під маркою морської, що не вповні відповідає дійсності, хоча якщо казати про хімічний склад – то вона справді не гірша за морську.

Шведський історик Йоган Тунманн (XVIII століття) у відомому трактаті про Крим дає такий опис:

«Неподалік від Ора, на південь, розташовані два соляних озера, з яких кожне має приблизно дві милі в окружності. Сіль беруть лише з західного, котре через те називають Талал-Гол, дозволене озеро; іншого, Харам-Гол, забороненого озера не займають, хоча воно не менш насичене. Та й з одного лише першого видобувається солі більше над потребу та продаж. Сіль осідає в цих озерах до трьох і чотирьох дюймів у товщину. Вона починає осідати вже у травні, а в липні її соляна кірка набуває належної товщини та міцності».

Поштова марка, присвячена чумакам

ЧУМАЦЬКИЙ ШЛЯХ

*З ким та доля пишається?
Чи то в шинку з багачами?
Чи то в степу з чумаками?
Т. Г. Шевченко «Ой у горі...»*

Стосунки між Кримським ханством і Україною не зводилися лише до військового протистояння або походів разом у союзі проти обоюпільних ворогів. Торгувати, знаходити спільний інтерес та домовлятися наші прадіди також уміли.

Побутує версія про подвійне україно-татарське походження чумаків; мовляв, це й дозволяло їм вести справи з одними та іншими. Справді, слово «чумака» тюркського походження, ймовірно від «чомак» – дужий, міцний. Але побутує така назва лише з XVII століття. Є також два призабуті синоніми до слова «чумака», котрими цей рід занять позначався у давнину: «соленик» та «коломієць»; Чумака і Коломієць – два поширені українських прізвища.

Ще одне прізвище – Засуха з наголосом на другому складі також має «соляне» походження: «засухами» називали пересохлі озера, де сіль після того, як випарувалася вода, лежала просто під ногами. Єдина умова – літо мало бути спекотним і сухим, тому «врожай» солі залежав від примхливої кримської погоди й не кожного року випадало однаково багато.

Валки збирали по сотні чи то й більше возів. Чумацький віз називався «мажа», у нього впрягали двоє або чотирьох волів. Під час ночівлі у степу чумаки ставили вози чотирикутником, утворюючи табір, гото-

вий до оборони. Зброя завжди була напоготові, адже степ, у якому гартувався український характер, не давав змоги втекти чи сховатися – тільки стати на двобій.

ПУД СОЛІ

З Криму до України вони возили сіль та рибу, до Криму – збіжжя. Справжній розквіт чумацтва припав на XVIII ст. і тривав усе XIX ст., після падіння ханства, аж доки залізні «воли» не розбудили степ паровим ревом – залізниця прийшла на зміну чумацьким валкам.

Запорозькі козаки, зайнявшись чумацтвом, користувалися у ханстві режимом найбільшого сприяння – якщо загалом купці сплачували з воза, запряженого четвіркою волів, 10 копійок, то запорожцям достатньо було платити вісім, а з запряженого парою волів – удвічі менше.

Ясна річ, добре слово та шаблюка переконливіше, ніж саме добре слово...

Скільки заробляли тогочасні перевізники? Пуд борошна у Харкові на початку XVIII сторіччя коштував 7-10 копійок, пуд сала – 55 копійок. Пуд солі коштував 14 копійок, один віз міг умістити 50-60 пудів. Справа була рентабельною – виручка вдвічі перевищувала витрати. За один сезон чумаки встигали навідатися до Криму два-три рази, і з одного воза вдавалося заробити від п'яти до вісімнадцяти карбованців за рік.

У 1764 році Баба-іман, пристав Перекопського «сільпрому», писав кошовому отаману Січі: «Дяка Господові, його святым сприянням, сього року вже вистоявання своє виконавши, сіль зародилася багато супроти минулого року: як звичайно, сіла добре. Та до того ж води і трави в Криму, також і в дорозі всюди в достатку, так що дуже спокійно нині для чумаків, а для худоби кормів стане. ...При чому прощу, не зволікаючи, чумаків присилати по сіль».

На той час, нагадаю, половина «доходів і зборів» у ханстві надходила від солі.

ДАЛІ БУДЕ...

ПРОСТО ЦЕ ТЕЖ КРИМ

Розмірковуючи про Крим, нещодавно один із досить відомих наших політиків гірко зауважив, що нібито для України Крим був не більше, ніж просто море і пляж. Погодитися із такою думкою або її спростувати як будь-яку різку сентенцію, звісно, не складно. Бо є в Криму місце, де дійсно нібито немає більше нічого, крім моря та пляжу. Море тепле, мілке та не дуже солоне. Це – з одного боку, це море Азовське. З протилежного – навпаки, дуже солоне, це – затока Сиваш, яку ще недавно називали «Гниле море». Пляж між ними червонуватий, з донного піску та меленої штурмами мушлі, довгий-довгий: на 115 кілометрів. А завширшки місцями не сягає й кілометра. Це – Арабатська стрілка, найдовша морська коса в світі.

МАКСИМ ДУБОВ'ЯЗ

Людство досить довго живе на Землі. Так довго, що в його «оперативці» зберігається пам'ять про зовсім інший вигляд відомих куточків планети. Людство пам'ятає наживо, а не через пізніші дослідження, дещо з того, що має геологічний масштаб у просторі та часі. Низина в нижній течії Дону й Кубані, Молочної й Кальміусу, Міусу та Єї ставала морем уже в ті часи, коли судна давніх еллінів ішли з першими розвідками негостинними хвилями Понту, протиснувшись до нього між Сціллою і Харібдою морської протоки, яка лише вчора була річкою.

Понт, тобто Чорне море, в доісторичні часи був затокою зовсім іншого Океану, саме того, який зараз звуть Північним Льодовитим. Колись Океан відступив, залишивши по собі великі озера: Арал, Каспій та оце замкнене озеро-море, нестандартний басейн, який звуть сьогодні Азовом.

Це море найглибше з усіх морів на планеті занурене вглиб континенту Євразії. Воно також і наймілкіше з усіх морів і найбільш

УЛЮБЛЕНІ КУТОЧКИ

Форт Арабат. Карло Боссолі, 1856 р.

Мапа Меркатора, 1613 р.

Це море найглибше з усіх морів на планеті занурене вглиб континенту Євразії. Воно також і наймілкіше з усіх морів і найбільш прісне – бо далеко до Океану, а ріки несуть і несуть до нього свою прісну воду, свій річковий мул, свою річкову рибу. Його називали інколи через це Рибним морем, і морем Синім, і морем Суразьким, і... як його люди тільки не звали!

Арабатська коса ще молодша. На середньовічних морських мапах її ще немає, вперше вона з'являється на карті Бопплана 1652 року. Втім, коса, звісно, не виникла зненацька, прибережні течії та прибієнні хвилі Азова природним чином формують довгі вали-бари, що можуть сягати із дна аж морської поверхні, час від часу створюючи острови-коси. Приміром, такий могутній бар можна прослідкувати від устя Салгиру до впадіння у море річки Єя на протилежному березі, але він так і залишився підводним. А той, що став Арабатом, почав формуватися менш ніж тисячу років тому, і за наступні півтисячоліття такий утворив сталий суходіл, вийшовши навіки просто з піни морської...

Цей шлях не торговий, бо ним радо користувалися саме військові загопи різних потужностей і прапорів. Ходили ним і запорожці, і війська імперії, тож довелося туркам будувати тут фортецю. Слово «Арабат», скоріше за все, в такому контексті треба перекладати в арабському його значенні – «військовий табір». Отже, це укріплення не було ані міським дитинцем, ані лицарським замком, романтики в руїні звичайного майже сучасного форту не багато, тож він навіть не є екскурсійним об'єктом. Хоча кілька цікавих бойових епізодів історії можуть розповісти...

Що шукає людина на відпочинку? Можливо, втечі з повсякденної рутини функціонування в соціумі туди, де ти є сам-на-сам зі своїм «я». Або, навпаки, навіть і від цього втекти, розчинитися молекулою в шумному та бездумному коктейлі натовпів великих курортних міст, де стандартні розваги розбавлено екзотикою південної рослинності, розмаїттям рельєфу та архітектури, ідесь там, здається, є море і, кажуть, ще й пляж.

На Арабаті теж трохи цього є: і курортна інфраструктура околиць Генічеська, і гарячі озера мінеральних вод, і вітри, під якими так круто ходити на дошці під вітрилом. Головне – там є просто море. Просто пляж. Просто це теж Крим.

прісне – бо далеко до Океану, а ріки несуть і несуть до нього свою прісну воду, свій річковий мул, свою річкову рибу. Його називали інколи через це Рибним морем, і морем Синім, і морем Суразьким, і... як його люди тільки не звали! Давні римляни називали його Метійське болото, що вказує на те, що дві тисячі років тому воно було ще набагато мілкішим. Та й сьогодні його середня глибина – 7-8 метрів, і фарватери для проходу суцільних суден доводиться заглублювати штучно. Через те, що прісне, воно легко взимку замерзає. Крига, що навесні суне з нього Керченською протокою, свого часу знесла навіть Керченський міст...

АЛІМ – КРИМСЬКИЙ РОЗБІЙНИК

КРИМСЬКА ЛЕГЕНДА

Роман російського письменника Миколи Ардаліоновича Попова (1828–1903) «Алім – кримський розбійник», який вийшов друком у Петербурзі в 1895 році, відкрив для публіки призабуте ім'я Аліма Айдамака, легендарного кримсько-татарського героя, кримського робінгуда. Письменнику вдалося створити образ романтичного героя, який легко нехтував приписами закону, та ніколи не переступав через норми моралі і не припускався несправедливості. Саме цю книгу було покладено в основу першого фільму про Аліма в 1916 році.

МИКОЛА ПОПОВ

УРИВОК З РОМАНУ

Садби панів поміщиків у Криму п'ятдесят років тому, навіть і християнські, мало відрізнялися від татарських. Власне росіяні з великоросійських губерній у Криму майже не було; там переважно селилися греки, вірмени та малоросійці. Село Тувуш, або Мокрий Індол¹, трактир якого виглядав на поштовий шлях, належало відставному колезькому реєстратору Онуфрію Петровичу Самаринському...

Сусідами були самотній мурзак, чоловік уже немо-

«Алім Розбійник», худ. Людмила Гурська

лодий, Нечай-мурза та відставний поручник-інвалід з греків Бурданакі. Часто ці три сусіди, котрі чудово розмовляли татарською, збиралися побалакати про те, про се, привозили новини з Сімферополя та Феодосії, і переповідали їх одне одному. У 1843 році гарячою новиною були, зрозуміло, подвиги розбійника Аліма.

Влітку у червні якось під вечір сусіди зібралися у Самаринського.

– Чули ви, – казав Нечай-мурза, – що виробляє біглий Алім? Усіх грабує, вішає, ріже, вдається до всіляких неподобств. Копекського мурзака геть обікрав, відібрав у нього всі гроші, садibu підпалив та й безкарно поїхав.

– Скажіть, будь ласка, що ж наша влада з ним

панькається? – спитав відставний поручник-інвалід. – Заарештувати його нема жодної можливості, – відповідав мурза, – йому сприяє сам шайтан.

– От пусте! – вигукнув Самаринський. – Я даю слово російського дворянина і поміщика власноруч доправити на мотузці цього мерзотника Алімку в поліцію.

– Та розкажіть, прошу, в яких місцях він тримається? – спитав Бурданакі.

– Скрізь і ніде. Сю ніч він працює в Кафі, а на ранок уже опиняється у Перекопі. Він нещодавно в Сімферополі пограбував відомого багатія Стефанакі, викрав дочку Акафілакі, перерізав усю прислугу та лише його й бачили.

– А я чув, що скоїлося інше, – мовив Бурданакі, –

казуть їх Алім обох обікрав, а Марію згвалтував...

...Тижні за два після цієї розмови Самаринському та Бурданакі трапилася потреба їхати у село Чермалик², що на відстані тридцяти п'яти верст від Тувуша. Увесь шлях пролягав у горах, і їхати доводилося верхи. Відставний інвалід-поручник приїхав до сусіда, озброєний з голови до ніг. За плечима у нього гарніла двоствольна рушниця, при лівому боці дзвеніла шабля, за португеею були засунуті два турецькі пістолети.

...Самаринський, у свою чергу, озброївшись усім, чим було можливо, наказав осідлати собі кримського ходуна, і друзі вирушили.

Загалом, по мірі наближення до гір войовничий запал сусідів поволі випа-

ривувався, незважаючи на те, що до ночі було ще досить далеко... Невдовзі вони заїхали у густий ліс.

Ледве вони почали спускатися, як слух їхній був вражений грізним: «Тохта!» і виникла струнка по-стать татарина.

– Кидай зброю, свиноїди! Або вам обом зараз карачун, я – Алім!

Нещасні поміщики остаточно розгубилися й не знали, що робити.

– Анасини, аврадини! – вилаявся Алім. – Що ви, оглухли? Я вам кажу, кидай зброю! Ти що ж, тувуський свинопасе, чуєш чи ні? – і товстий нагай Аліма свиснув по спині Самаринського. Нещасний отямився, з нервовим поспіхом він витягнув пістолети та кинув їх у кущі, туди ж полетіли шабля і рушниця; відставний поручник-інвалід не дочекався повторення наказу та поквапився вчинити так само. Коли сусіди були роззброєні, Алім звернувся до Самаринського з такими словами:

– Як це ти, рило свиняче, вихвалявся Аліма привести на мотузці у Феодосійську поліцію. Ось побачив ти Аліма, чому ж ти не виконав свого слова? Кажі!

Самаринський мовчав і все більше зіщулювався.

– То ти мовчиш, але я примушу тебе говорити, – вигукнув Алім і його страшний нагай пройшовся по спині поміщика. Після третього удару Самаринський заблагав: – Пощади! Заради Бога, пощади! Помилуй! Ніколи не буду!

– Га, ти ніколи не будеш! Хоч знаєш ти, за що я тебе шмагаю?

Відповіді не почулося. Нещасний, весь у холоднім поту, тремтів, як осиковий лист. Алім відпустив йому ще з десяток ударів нагаєм.

– Я тебе не за те б'ю, що ти мене сьогодні образив, сказавши, ніби зловиш мене та доправиш у поліцію, а за те, що ти, негідний боягузе, озброєний з ніг до голови, дозволив, аби тебе відшмагав нагаєм один беззбройний чоловік... А тепер поговоримо з тобою, шорбаджи, – звернувся він до відставного поручника-інваліда. – Ти видавав за дійсність, що Алім пограбував копекського мурзака та підпалив його село – це брехня! Ти так само видавав за істину, нібито я згвалтував Марію Акіфалакі та пограбував її батька – знову брехня! Я міг би як тобі, так і твоєму товаришеві перерізати горлянку ножем, як барану, та я не хочу цього робити, Алім ніколи нікого не вбивав. Повертайся спиною, шорбаджи!

Злощасний відставний поручник-інвалід у свою чергу почав скручуватися під ударами Алімового нагай і невдовзі тишу лісу порушили його стогони.

– Тепер можете їхати своєю дорогою, вас ніхто не зачепить, – мовив Алім, повертаючи коня на круту гору...

- 1 Зникле нині село поблизу Золотого Поля.
- 2 Зникле нині село Хмелі у Білогірському районі.
- 3 Стояти (кр.-тат. мова)

ПЕРЕКЛАД ВАЛЕРІЯ ВЕРХОВСЬКОГО

У НАСТУПНОМУ ЧИСЛІ «КРИМСЬКОЇ СВІТЛИЦІ»

ТАВРІЙСЬКІ ЧЕХИ

Невдовзі по Кримській війні, а саме 1860 року, в Таврійській губернії почалася масова еміграція татар до Туреччини. Разом з ногайцями материкових повітів тоді, за офіційними даними, виїхало понад 200 тисяч чоловік, що поставило господарство знелюдного краю перед крахом. Тому за розпорядженням міністерства державного

майна сюди дозволялося переїжджати не тільки селянам з інших губерній, а й зарубіжним. За таких обставин і появилися в Криму наприкінці 1861 року, шукаючи ліпшої долі, богемські чехи... Детальніше про більш як 150-річну історію життя на півострові громади чехів – у матеріалі Григорія Рудницького з нашого «світличного» архіву.

ГАЗЕТА «КРИМСЬКА СВІТЛИЦЯ»

Всеукраїнська літературно-публіцистична та мистецька газета. Виходить із 31 грудня 1992 року. Свідоцтво про реєстрацію КВ №12042-913/ПР від 30.11.2006 р.

Засновники

Міністерство культури України
Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка
ДП «Національне газетно-журнальне видавництво»

Адреса редакції
03040, м. Київ,
вул. Васильківська, 1;
тел.: +38 (044) 498-23-65

Видавець
Національне
газетно-журнальне
видавництво

Генеральний директор
Андрій ШЕКУН

Головний редактор
Віктор Мерзвинський

Дизайн та верстка
Марк Канарський,
Оксана Кочергіна

Поліграфічний комбінат
ТОВ «Типографія «Від А до Я»
м. Київ, вул. Колекторна, 38/40
тел.: (044) 563-18-04, 562-28-51
Розповсюдження і реклама
тел.: +38 (044) 498-23-64

Редакція не завжди поділяє
думки авторів публікацій,
відповідальність за достовірність
фактів несуть автори.
Рукописи не рецензуються
і не повертаються.
Редакція залишає за собою
право скорочувати публікації
і виправляти мову.

Зміст газети поширюється
на умовах ліцензії СС ВУ 3.0,
якщо відсутні інші вказівки.

Передплата на газету
Передплатна ціна на 2017 р.:
1 місяць – 12,44 грн.;
півріччя – 74,64 грн.

У передплатній ціні враховано
вартість доставки до вашої
поштової скриньки і вартість
оформлення абонементу.

Передплатний індекс
90269

Наклад 1000 прим.
Ціна договірною

24

940020
820157
4